

УДК: 338.46

Мардонов Баходир Бахронович,

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
«Рақамли иқтисодиёт» кафедраси докторанти,
PhD доцент, boxodir82@mail.ru +998882875535

Mardonov Bakhodir Bahronovich,
Samarkand institute of economics and service
doctoral student of the Department
"Digital economy" associate professor
boxodir82@mail.ru +998882875535

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ БОЗОР МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация

Ушбу мақолада хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда бозор механизмларининг таъсири баён қилинган. Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича фикр ва мулоҳазалар таҳлил қилинган. Шунингдек, муаллиф томонидан хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича таклифлар берилган.

Таянч сўз ва иборалар: хизмат кўрсатиш соҳаси, меҳнат ресурслари, бандлик, рақобат, нарх, талаб, таклиф, бозор, инвестиция, бошқарув усуллари, иқтисодий усуллар, бошқарув вазифалари, ижро механизмлари.

Аннотация

В данной статье описано влияние рыночных механизмов на развитие сферы услуг. Также были обсуждены мнения и комментарии по поводу совершенствования рыночных механизмов развития сферы услуг. Самое главное, автор внес предложения по совершенствованию рыночных механизмов развития сферы услуг.

Ключевые слова: сфера услуг, трудовые ресурсы, занятость, конкуренция, цена, спрос, предложение, рынок, инвестиции, методы управления, экономические методы.

Annotation

This article describes the influence of market mechanisms on the development of the service sector. Opinions and comments on improving market mechanisms for the development of the service sector were also discussed. Most importantly, the author made proposals for improving market mechanisms for the development of the service sector.

Key words: service sector, labor resources, employment, competition, price, demand, supply, market, investment, management methods, economic methods.

Кириш (Introduction)

Жамият тараққиётининг ҳозирги босқичида хизмат кўрсатиш соҳаси жаҳон иқтисодиётининг муҳим ва тез суръатлар билан ривожланаётган соҳа сифатида ўзининг салмоқли ўрнига эга. Жаҳоннинг ривожланган Ғарб мамлакатларида хизмат кўрсатиш соҳаси миллий иқтисодиётнинг устун ривожланган, биринчи даражали секторига айланди. Унинг ЯИМ ҳажмини ошириш, янги иш ўринларини яратиш, аҳоли бандлигини таъминлаш, уларнинг даромадларини ва бўш вақтларини кўпайтириш ва бошқа муҳим ижтимоий-иқтисодий вазифаларни бажаришдаги роли тобора ортиб бормоқда. АҚШ ялпи ички маҳсулотининг 70 фоизи, Франциянинг 71 фоизи, Германиянинг эса 62,5 фоизи хизмат кўрсатиш соҳаси ҳиссасига тўғри келади. Шунингдек, ушбу мамлакатларда иқтисодиётда банд бўлган аҳолининг 70 фоизидан ортиғи хизмат кўрсатиш соҳасида фаолият кўрсатмоқда[1]. Ўзбекистонни ривожлантириш концепциясида 2030 йилга бориб, хизмат

кўрсатиш соҳасидаги банд аҳоли сони иқтисодиётда банд аҳоли сонининг 58,7 фоизни ташкил этиш вазифаси қўйилган [2]. Бундай кенг қўламли улкан вазифаларни бажариш хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштиришни тақозо этади. Иқтисодиёти жадал тараққий этган мамлакатларда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришда, тармоқларни бошқаришда уларнинг фаолиятини ташкил этишда нафақат иқтисодий механизмларнинг элементларини такомиллаштириш, балки соҳада бозор механизмларини жорий этиш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Масалан, АҚШ, Япония, Германия, Жанубий Корея ва бошқа Ғарб давлатлари миллий иқтисодиётнинг соҳа ва тармоқларини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш ҳамда самарадорлигини ошириш асосида барқарор иқтисодий тараққиётга эришган. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб Ўзбекистонда ҳам хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш масаласи долзарб ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи (Literature review)

Н.В.Василенко [3] “хизмат кўрсатиш соҳасининг назарий асосларини, уни ривожлантиришнинг амалий муаммолари ва тенденцияларини тадқиқ этган. Шунингдек, хизмат кўрсатиш соҳасини ресурслар билан таъминлаш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича тавсиялар ишлаб чиққан”. В.Б.Супян, С.Н.Бабич, А.Ю.Давыдов, Р.И.Зименколар [4] “XXI аср бошидаги АҚШ ривожланиш тенденцияси ва бозор моделининг хусусиятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожланиш йўллари, бошқариш механизмлари, иқтисодий ўсишга таъсир этувчи омиллар таҳлили, давлатнинг иқтисодиётдаги иштироки тўғрисида концептуал ёндашувлар баён қилинган”. М.А.Новикова [5] эса тадқиқотида “..... хизмат кўрсатиш соҳасида маркетингнинг асосий функциялари, хизматлар нархининг шаклланиш механизмлари, хизматлар бозорининг ҳолати ва унда маркетинг тадқиқотларини ўтказиш тартиби ҳамда аҳолига кўрсатиладиган хизматларнинг стандартларини аниқлаган”.

Тадқиқотчилар томонидан хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича айрим усуллар таклиф қилинган. Масалан, С.Н.Макарова [6] хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмини такомиллаштириш учун давлат хизмат кўрсатиш фаолияти билан шуғулланувчи иқтисодий субъектларини қўллаб-қувватлаш, истеъмолчиларни эса рағбатлантириш орқали соҳада барқарор бозор механизмини таъминлаш усули таклиф этилган. А.А.Пороховский [7] эса ушбу масалага ноанъанавий тарзда ёндашиб, қуйидаги тавсияни берган: “соҳада бозор механизмини такомиллаштириш учун монополияга қарши қонун ишлаб чиқиш зарур”. Н.К.Рахимов [8] ҳам С.Н.Макарова сингари хизмат кўрсатиш соҳаси давлат томонидан қўллаб-қувватланиш зарур, деб ҳисоблайди. Бизнинг назаримизда, бугунги кунда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича умум эътироф этилган ягона усули йўқ.

Тадқиқот методологияси (Research Methodology)

Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш муаммоларини методолик ўрганиш, соҳанинг иқтисодий элементларини таснифлаш бўйича диалектик ва тизимли ёндашув, қиёсий ва солиштирма таҳлил, статистик ёндашув ҳамда гуруҳлаш усулларида фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results)

Ўзбекистонда давлат томонидан амалга оширилаётган самарали макроқтисодий сиёсат натижасида аҳолини иш билан таъминлашда ижобий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Худудлардаги бандлик даражасининг ўсиши шундан далолат беради. Фикримизнинг далили сифатида худудлар бўйича бандлик даражасининг динамикасини келтирмоқчимиз (1-жадвал). Баъзи худудлар жумладан, Тошкент, Андижон вилоятлари республика кўрсаткичидан 2-3 пунктга, Тошкент шаҳари эса 15,3 пунктга юқори. Лекин уларда ялпи

худудий махсулотларни ишлаб чиқариш ҳажми кам. Масалан, 2022 йилда Тошкент вилоятида аҳолининг бандлик даражаси 71,0 фоизни ташкил этиб турган бир вақтда, ялпи худудий махсулотнинг ҳажми ЯИМ таркибида 10,5 фоизни ташкил этапти [9]. Бизнинг назаримизда, Тошкент вилояти мавжуд имкониятлардан унумли фойдалангани йўқ. Чунки Самарқанд вилоятида аҳолининг бандлик даражаси республика кўрсаткичидан 2,5 пунктга кам бўлишига қарамасдан ялпи худудий махсулотнинг ҳажми мамлакат ЯИМнинг 7,0 фоизини ташкил этади [10]. Худди шундай маълумотларни республикамизнинг қолган худудларида ҳам кўриш мумкин.

Миллий иқтисодиётнинг ривожланишида меҳнат ресурсларини иш билан таъминлаш масаласи муҳим аҳамият касб этади. Хорижий ва маҳаллий олимларнинг илмий тадқиқот ишларида бу борада эътиборга молик фикрлар билдирилган. Баъзи тадқиқот ишларида бандлик даражаси 70 фоизни ташкил этишини маъқуллашган. Таҳлиллар шуни аниқладики, худудларда хизмат кўрсатиш соҳаси имкониятларидан ҳали тўлиқ фойдаланганича йўқ. Хизмат кўрсатиш соҳасининг хусусиятлари, жамиятдаги ўзгаришларга тезда мослашувчанлиги, тадбиркорлик фаолиятини бошлашда қулайликлари, янги иш ўринларни яратишдаги кенг имконияти ва шу каби бошқа жиҳатлари кишиларни ушбу соҳада банд этиш ва даромад топиш имконини беради. Бирлашган миллатлар ташкилотининг 2030 йилга мўлжаллаган тараққиёт дастурида хизмат кўрсатиш соҳаси қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлаш ва камбағалликни барҳам беришда муҳим аҳамият касб этиши таъкидланган. Шунингдек, Халқаро меҳнат ташкилотининг ҳисоб-китобларига кўра, хизмат кўрсатиш соҳасининг 1 фоизга ўсиши камбағаллик даражасини 1,5 фоизга камайтиради [11].

1-жадвал

2010-2022 йилларда Ўзбекистон Республикаси худудларида меҳнатга лаёқатли аҳолининг бандлик даражаси*

№	Худудлар номи	Йиллар				2022 йилнинг 2010 йилга нисбатан ўзгариши, (+;-)
		2010 фоиз	2020 фоиз	2021 Фоиз	2022 Фоиз	
1.	Қорақалпоғистон республикаси	57,3	62,0	60,9	61,6	+4,3
2.	Вилоятлар: Андижон	69,3	66,5	68,2	69,5	+0,2
3.	Бухоро	74,5	68,3	67,3	67,2	-7,3
4.	Жиззах	56,8	66,2	67,5	66,2	+9,4
5.	Қашқадарё	61,7	60,9	62,2	61,9	+0,2
6.	Навоий	75,3	66,8	68,3	67,7	-7,6
7.	Наманган	57,4	65,0	65,5	64,8	+7,4
8.	Самарқанд	62,5	63,2	63,7	64,7	+2,2
9.	Сурхондарё	62,5	63,9	64,5	64,2	+1,7
10.	Сирдарё	72,0	64,8	64,6	64,0	+8,0
11.	Тошкент	71,5	68,2	70,3	71,0	-0,5
12.	Фарғона	69,4	65,1	66,2	67,1	-2,3
13.	Хоразм	63,2	63,7	64,0	64,7	+1,5
14.	Тошкент шаҳри	81,6	81,7	83,3	82,5	+0,9
15.	Ўзбекистон Республикаси	66,9	66,0	66,9	67,2	+0,3

*Манба. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги маълумотлари (Банд аҳоли сонининг меҳнатга лаёқатли ёшдаги аҳоли сонига нисбати). www.stat.uz

Худудларда хизмат кўрсатиш соҳасидаги улкан имкониятлардан фойдаланиш даражаси бугунги кун талабларига жавоб бермайди. Шунингдек, мамлакатда хизмат кўрсатиш соҳасини миллий иқтисодиётнинг устун ривожланган соҳаларидан бирига айлантириш концепциясининг моҳиятига мос келмайди.

Президент Ш.Мирзиёев вилоятлардаги ташрифларида худудларнинг иқтисодий, меҳнат ва табиий салоҳиятдан яхши фойдаланилмаётганлиги, уларларнинг келгуси тараққиётини аниқлашга етарли эътибор берилмаётганлиги қайд этилмоқда. Шу нуқтаи назардан Самарқанд вилоятининг баъзи худудларида тадқиқот ишлари ўтказилди. Тадқиқотлар худудларда ижтимоий соҳа объектлари, савдо, банк ва маиший хизмат кўрсатиш шаҳобчалари етарли даражада таъминланмаганлигини аниқлади. Масалан, Жомбой тумани тиббиёт бирлашмасига қарашли бўлган Оилавий шифокорлар пунктлари (ОШП) ўрганиб чиқилганда олий маълумотли шифокорларга эҳтиёж борлиги аниқланди (2-жадвал). жадвал маълумотлари “Ногоҳон” ОШПнинг атиги 2 нафар олий маълумотли шифокорлари 2 та маҳалланинг 9066 нафар аҳолисига, “Зарафшон” ОШПнинг 3 нафар олий маълумотли шифокорлари эса 3 та маҳалланинг 10653 нафар аҳолисига тиббий хизмат кўрсатиб келаётганини кўрсатяпти.

2-жадвал

2021 йилда Жомбой туманида аҳолига тиббий хизматлар кўрсатиш ҳолати*

№	ОШП	Олий маълумотли ходимлар сони, (киши)	Ўрта маълумотли ходимлар сони, (киши)	Тиббий хизмат кўрсатилаётган маҳалла ва аҳоли сони	
				маҳалла (та)	аҳоли (киши)
1	Ногоҳон	2	14	2	9066
2	Наймантепа	2	20	3	8935
3	Оқ-олтин	1	18	2	7671
4	Зарафшон	3	25	3	10653
5	Сариқипчоқ	1	17	1	3583
6	Й.Охунбобоев	2	16	3	7720
7	А.Курбонов	3	21	3	8364
8	Жомбой	3	22	3	8702
9	Э.Турдиев	4	28	2	11712

*Манба. Жомбой туман тиббиёт бирлашмаси маълумотлари асосида тузилди.

Худди шундай ҳолатлар вилоятларнинг барча худудларида ҳам учрайди. Ваҳоланки, кишлоқ жойларда ҳар 2000 кишига бир нафар олий маълумотли шифокор хизмат кўрсатиши белгиланган[12]. Иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда жумладан, Францияда ҳар 1000 кишига 3 нафар олий маълумотли шифокор тўғри келади [13]. Шу нуқтаи назардан қаралганда Жомбой туманидаги ОШПларида олий маълумотли шифокорларга эҳтиёж бор. Шунингдек, худудларда меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлаш, жумладан, кишлоқ аҳолиси турмуш даражаси ва сифатини оширишдек долзарб муаммо мавжуд. Ўзбекистонда жами аҳолининг қарийб 50,0 фоизи кишлоқ жойларда истиқомат қилади[14]. Маълумотларга қараганда жаҳондаги жами қашшоқ аҳолининг 70 фоизи ҳам айнан кишлоқ жойларда яшовчи аҳолидир [15]. Ўзбекистонда ҳам камбағал оилалар сонининг аксарияти бизнинг тахминий ҳисобимиз бўйича 60 фоиздан ортиғи кишлоқ жойларига тўғри келади. Ушбу долзарб муаммонинг ечими иқтисодиётнинг асосий соҳаси ва ҳозирда мамлакат иқтисодиётини жадал ривожлантиришнинг «драйвери»га айланган хизмат кўрсатиш соҳаси ҳал этиши мумкин. Демак, худудларда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш учун бозор механизмларни ташкомиллаштиришни тақозо этади.

2020 йил 16 июн куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев раислигида “Хизмат кўрсатиш ва ички туризмни ривожлантириш масалалари” бўйича

видео селектор йиғилиши ўтказилди. Унда хизмат кўрсатиш соҳаси салоҳиятидан тўла фойдаланилмаётганлиги таъкидланди. Жумладан, жойларда маиший ускуналарни таъмирлаш устохоналари, кимёвий тозалаш шахобчалари, бухгалтерия, реклама, пуллик тиббий хизмат каби тадбиркорлик субъектлари камлиги кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, ушбу хизмат кўрсатиш соҳасида иш ўринлари яратиш бўйича жуда катта имкониятлар борлиги қайд этилди[16]. Демак, хизмат кўрсатиш соҳасининг яхши ривожланмаган тармоқлари ҳали жуда кўп, уларнинг ҳисобидан соҳани ривожлантириш имкониятлари бениҳоя кенг. Назаримизда, хизмат кўрсатиш соҳасини республикада бошқа ҳудудларида жадал ривожлантириш ҳисобидан соҳани ЯИМ улушини ошириш, янги иш ўринларини яратиш лозим. Хизмат кўрсатиш соҳаси аҳоли бандлигини таъминлашнинг янги шакллари ташкил этишда ҳам муҳим аҳамият касб этади. Республикада доимий аҳоли сони мунтазам ошиб бориши кузатилмоқда, яъни 2023 йилда доимий аҳоли 36024,9 минг кишини ташкил этган бўлса, ушбу кўрсаткичнинг 2010 йилга нисбатан ўсиши 123,7 фоизга, 2020 йилга нисбатан эса 104,2 фоизга ошган. Республикада иш билан бандлар сони 2023 йил 2010 йилга нисбатан 120,3 фоизга кўпайган. 2023 йилда ишсизлик даражаси 9,5 фоизни ташкил этди (3-жадвал).

3-жадвал

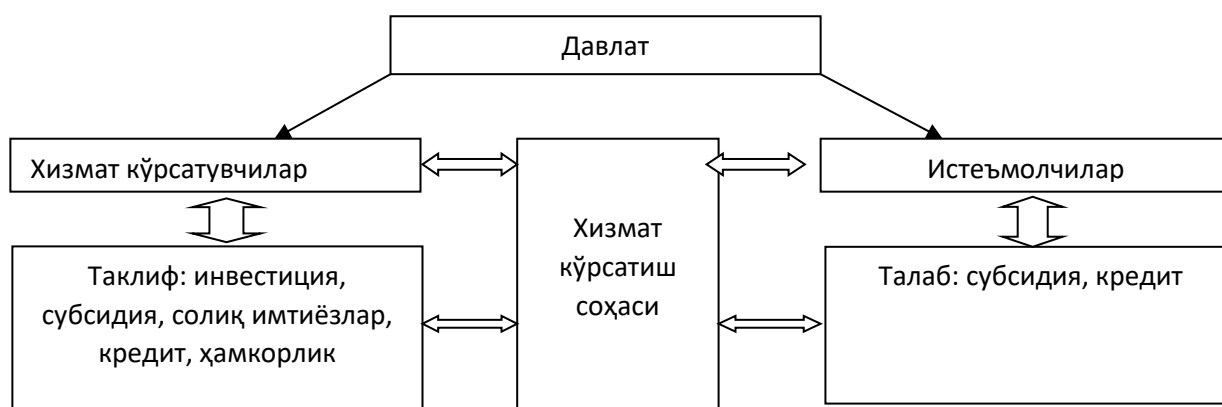
**Ўзбекистон Республикасида меҳнат ресурслари ва банд аҳоли сони
динамикаси[17]**

Кўрсаткичлар	Йиллар					2023 йилнинг 2010 йилга нисбатан ўсиши, %
	2010	2020	2021	2022	2023	
Доимий аҳоли сони, минг киши	29123,4	34558,9	34558,9	35271,3	36024,9	123,7
Меҳнат ресурслари сони, минг киши	16504,2	19158,2	19158,2	19393,2	19568,1	118,5
Иш билан бандлар сони, минг киши	11628,2	13239,3	13239,3	13706,2	13989,5	120,3
Мустақил тарзда иш қидираётганлар сони, минг киши	617,3	1012,1	1012,1	1235,4	1324,6	214,5
Ишсизлик даражаси, фоизда	5,1	10,5	9,6	8,9	9,5	186,2

Иқтисодиёт тармоқларида бўлаётган таркибий ўзгаришлар аҳоли бандлиги таъминлашга катта таъсир кўрсатади. Баъзи тармоқларда жумладан банк ва молия, ташиш ва сақлаш, савдо тармоқларида банд аҳоли қисқариб, таълим, соғлиқни сақлаш, туризм каби тармоқларида банд аҳоли сони ортиб бораёпти [18]. Маълумки, хизмат кўрсатиш соҳасининг баъзи тармоқлари мавсумий характерга эга бўлганлиги сабабли аҳолини доимий иш билан таъминлаш имконини бермайди. Шунинг учун аҳолини иш билан таъминлашнинг янги, яъни “кунлик иш билан таъминлаш” шаклини жорий этиш лозим. Хориж мамлакатлари тажрибаси ушбу масалада ижобий натижаларга эришган. Масалан, Жанубий Кореянинг “Арбайт Самушил” (Кунлик иш берувчи марказ), АҚШда махсус вебсайтлардан фойдаланиш йўлга қўйилган. Масалан, барча йўналишлар бўйича “Indeed”, соатбай ишлар бўйича “Snagajob”, маҳаллий иш жойлари учун “Craigslist”, мавсумий ишлар бўйича “CoolWorks”, масофавий ишлар учун “FlexJobs”, талабалар иш топиш учун “CollegeGrad” каби веб сайтлар жорий қилинган. Германияда аҳолига кунлик иш билан таъминлаш хизматларини ташкил этиш учун бандлик агентликлари ташкил этилган (Agentur für arbeit). Ўзбекистонда иш берувчилардан ва ишсизлардан ўтказилган социологик сўровларда аҳолини иш билан таъминлашнинг ноанъанавий кўринишларини жумладан, бир марталик иш, соатбай иш ва кунлик иш билан таъминлаш мақсадга мувофиқ

эканлигини билдиришган. Умуман олганда хизмат кўрсатиш соҳаси мамлакатда ижтимоий-иқтисодий муаммоларни бартараф этишда кенг имкониятларга эга. Бизлар ҳозирги кунга қадар хизмат кўрсатиш соҳасининг миллий иқтисодиётдаги атиги санокли муаммоларни бартараф этиш йўллари таҳлил қилдик. Ваҳоланки, хизмат кўрсатиш соҳасининг жамият тараққиёти учун имкониятлари катта. Ушбу имкониятларни рўёбга чиқиши соҳада бозор механизмларига боғлиқ. Хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмларини такомиллаштириш мураккаб вазифа. Шу сабабли олимлар, тадқиқотчилар, соҳа мутахассислари бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича ягона тўхтамга келгани йўқ. Улар ўзи хос услубда бозор механизмларини такомиллаштириш мумкин, деган хулосага келишган. Шуларнингбаъзиларини таҳлил қиламиз. Юқорида номлари зикр этилган иқтисодчи олимлар томонидан таклиф этган бозор механизмларининг ўзига хос жиҳати шундаки, улар соҳада давлатнинг иқтисодиётга аралашувини қўллаб-қувватлаган. Масалан, С.Н.Макарова соҳада бозор механизмларини жорий этиш учун қуйидаги иккита ёндашувдан фойдаланган:

Биринчиси, давлат хизмат кўрсатиш фаолияти билан шуғулланувчи иқтисодий субъектларини қўллаб-қувватлаш, истеъмолчиларни эса рағбатлантириш орқали соҳада барқарор бозор механизмини таъминлаш усули (1-расм).

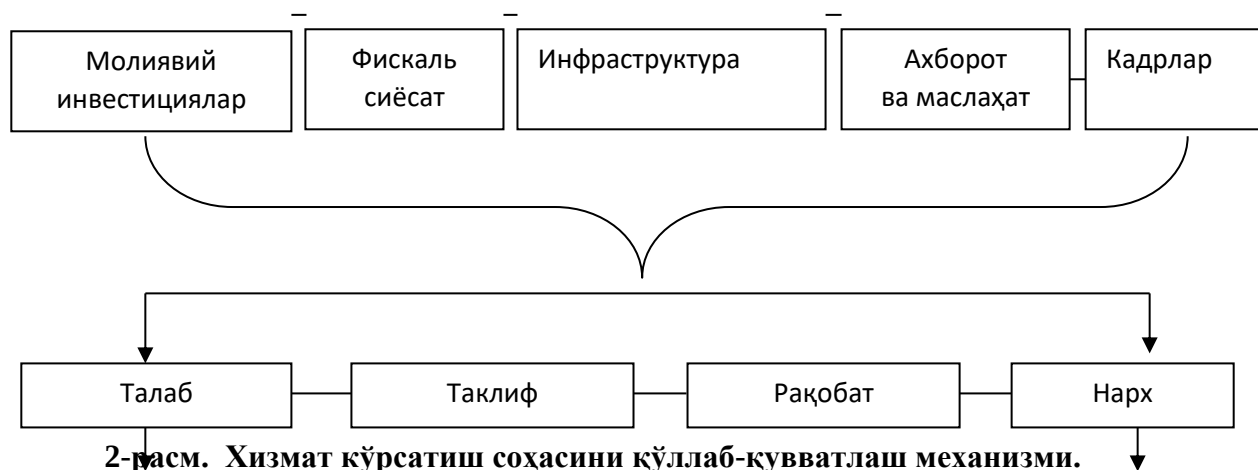

1-расм. Хизмат кўрсатиш соҳаси барқарор ривожланишининг бозор механизми.

Иккинчиси, истеъмолчилар харидини қўллаб-қувватлаш усули.

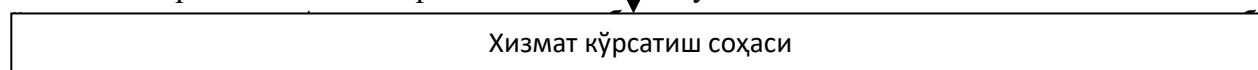
С.Н.Макарова хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмини такомиллаштириш учун асосий эътиборни талаб ва таклиф элементларига қаратади. Шунингдек, у давлатнинг аҳолини хизматларга бўлган талабини шакллантиришда муҳим рол ўйнашини эътироф этади ҳамда аҳоли харидини оширишда иш ҳақининг ўзи етарли эмаслигини кўрсатади. У истеъмолчилар учун қўшимча имкониятлар яратиш (кредит, субсидия ва бошқалар) орқали хизматлардан янада кенг фойдаланишга эришиш мумкинлигини асослаб беради. А.А.Пороховский эса ушбу масалага ноанъанавий тарзда ёндашган. У барқарор бозор механизмини таъминлашда бирон-бир молиявий элементлардан (кредит, субсидия, инвестиция, солиқ имтиёзлари, бюджет ва бошқалар) фойдаланмаган. Шу нуқтаи назардан қаралганда унинг ёндашуви С.Н.Макарованикидан фарқ қилади. Н.К.Рахимов давлат соҳанинг ривожланиши учун молиявий инвестицияларни киритиш, фискаль сиёсатни юритиш шунингдек, ахборот ва маслаҳат марказларини ташкил этиш, малакали кадрларни тайёрлаш орқали кўмаклашиш лозимлигини тушунтириб берган. Агарда тадқиқотчининг ушбу концепциясини чизмада шакллантирсак қуйидаги кўринишга эга бўлади (2-расм).

Н.К.Рахимовнинг хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш бўйича билдирган таклифини амалда татбиқ этсак ижобий натижага эришиш мумкин. Чунки, хизмат кўрсатиш соҳаси ривожини кўп жиҳатдан молиявий маблағларга ҳамда малакали кадрларга боғлиқ. Шунингдек, хизмат кўрсатиш соҳаси маълум шарт-шароитлар таъсири остида ҳам ривожланади. Масалан, соғлиқни сақлаш тармоғи аҳолига сифатли тиббий хизматларни кўрсатиш учун замонавий технологияларга, иншоотларга эга бўлиши лозим ва бошқалар.

2-расм. Хизмат кўрсатиш соҳасини қўллаб-қувватлаш механизми.

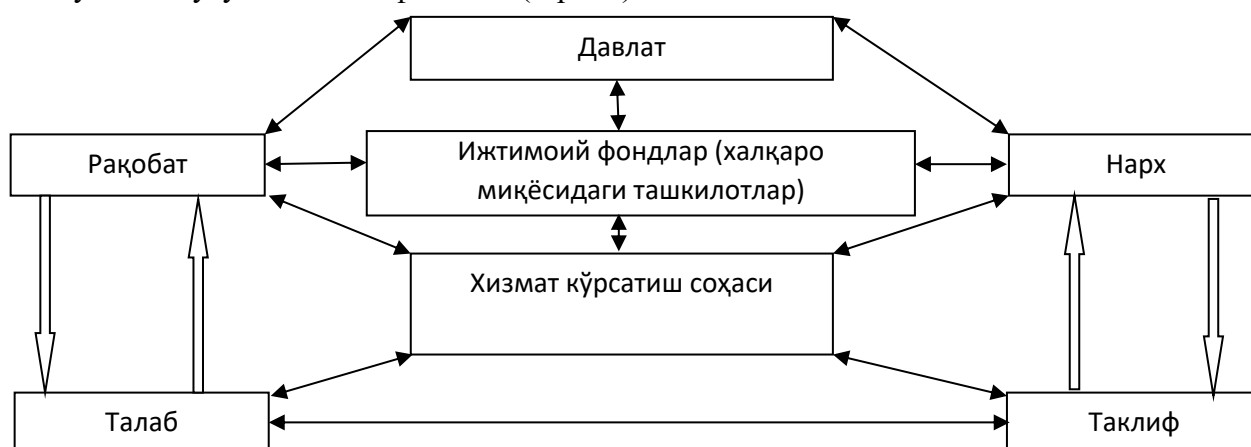
Бозор иқтисодиёти эркин иқтисодиёт бўлганлиги билан давлатнинг молиявий

хусусда кўпгина олимлар ўз қарашларини баён қилишган. Масалан, В.В.Папов “.....жаҳон тажрибаси, муайян даражада давлат аралашувига асосланган бозор механизмларига эга ўзини ўзи бошқариш иқтисодиёти юқори самарадорли эканлигини кўрсатмоқда”, деб таъкидлаган. Шунингдек у яна ўз қарашларини бойитиб, қуйидаги фикрни ҳам билдирган: “..... ўз ихтиёрига қўйилган бозор, ҳам иқтисодий тизимнинг, ҳам бутун давлатнинг пойдеворига путур етказишга қодир жуда кўплаб олдиндан айтиб бўлмайдиган муаммоларни келтириб чиқарди. Чунки бозор барқарор инфратузилмани яратиш ва қўллаб-қувватлашга қодир эмас” [19].

Тадқиқотчилар ва олимларнинг аксариятлари давлатнинг иқтисодиётга арилишиши орқали бозор механизмини барқарорлигини таъминлашга эришиш мумкин, деган хулосага келишган. Жумладан, Е.Глазова Е.,М. Степановалар ҳам давлат томонидан нархларни тартибга солишдаги иқтисодий усуллари кўрсатиб, бозор механизмнинг барқарорлигини таъминлашда давлат иштирокининг зарурлигини эътироф этган тадқиқотчиларнинг қарашларини қўллаб-қувватлаганлар[20]. Ҳақиқаттан, ҳам хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштиришда давлатнинг иштироки таъминланса, ушбу соҳада ялпи хизматлар ҳажми ошади, нархлари эса барқарорлашади.

Юқорида баён этилганларни инобатга олиб ва бошқа тадқиқотчилар фикрларини умумлаштириб, хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмларини такомиллаштиришнинг қуйидаги усулини таклиф этамиз (3-расм):

3-расм. Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг бозор механизмларини такомиллаштириш¹.

¹ Муаллиф ишланмаси.

Биз таклиф этаётган усулнинг моҳияти шундан иборатки, хизмат кўрсатиш соҳасида бозор механизмлари давлат ҳамда ижтимоий фондлар (ҳалқаро ташкилотларнинг ижтимоий-иқтисодий кўмаги) ёрдамида такомиллаштирилади. Бозор иқтисодиётида содир бўладиган қуйидаги ўзгаришлар хизмат кўрсатиш соҳаси фаолияти билан шуғулланадиган тадбиркорларга муаммо келтиради: стихияли рақобат, инфляция, ишсизлик ва шу кабилар. Ушбу муаммоларни олдини олиш, бозор механизмининг тўғри йўналишини таъминлаш, онгли фаолиятни талаб этадики, уни ўз ҳолига қўйиб, бефарқ бўлиш инсон табиатиға тўғри келмайди. Давлат ва ижтимоий ташкилотлар ёрдамида бозор механизмларини тартибга солиниши соҳанинг таракқиёт даражасини тезлаштиради. Иқтисодиёти жадал ривожланган мамлакатлар бу соҳада катта ишларни амалга оширганлар. Айниқса, АҚШ, Япония, Германия, Англия каби йирик мамлакатлар ва Голландия, Дания, Швеция, Жанубий Корея мамлакатларининг бозор механизмларини такомиллаштириш борасидаги бой тажрибалари таҳсинга сазовор. Замонавий хизмат кўрсатиш турлари, инновацион технологияларга асосланган ишлаб чиқариш, даромадларни қайта тақсимлашнинг энг маъқул усулларини қўллаш ва бошқа иқтисодий жараёнларда давлатнинг роли жуда юқори бўлган. Уларнинг табиий ресурслардан унумли фойдаланиш борасида эришган муваффақиятлари ибрат намуналарига айланиб бормоқда.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations)

Хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланишида бозор элементларининг таъсири катта. Масалан, рақобат - соҳани ривожланишиға, жумладан, соҳанинг фаолият турларини кўпайтиришға, хизматлар сифатини оширишға, хизматлар нархини барқарорлаштиришға, умуман олганда, хизматлар бозори мувозанатини таъминлашға таъсир қилади. Агарда рақобат элементи ўз функциясини бажармаса, унда соҳа бозор иштирокчиларининг бир тарафлама манфаатиға хизмат қилади. Натижада бозор мувозанатға эришмайди. Бу ўзгаришлар, биргина хизмат кўрсатиш соҳаси билан шуғулланувчи иқтисодий субъект фаолияти доирасида бўлса, бу ходиса мамлакат иқтисодий таракқиётиға салбий таъсир этмайди. Бироқ, бундай ходисани мамлакат миқёсида ва хизмат кўрсатиш соҳаси даражасида кўрилса, ялпи талабни камайишиға олиб келиб, бозор мувозанати бузилишиға сабаб бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Share_of_services/ (мурожаат қилинган сана 28.08.2023 йил).
2. Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси. Расмий сайти: Uzbekistan2035. Uz.//uz
3. Василенко Н.В. Экономика туризма и сферы обслуживания. Учебник. – Москва: НИЦ ИНФРА-М., 2022. – 439 стр.
4. Супян В.Б., Бабич С.Н., Давыдов А.Ю., Зименко Р.И. Экономика США: эволюция модели и условиях глобализации. Учебник. – Москва: Магистр: ИНФРА-М., 2022. – 560 стр.
5. Новикова М.А. Основы маркетинга сферы услуг: учебное пособие. – Москва: НИЦ ИНФРА-М., 2021. – 192 стр.
6. Макарова С.Н. Развитие механизма управления рынком инфокоммуникационных услуг. 08.00.05-Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами- сфера слуг). Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Санкт Петербург 2021. С.40.
7. Пороховский А. А. Рыночный механизм американской экономики: роль цифровизации // США & Канада: экономика – политика – культура. – 2020. – Выпуск № 5 С. 24-38 .
8. Рахимов Н.К. Развитие механизма государственной поддержки производителей в сфере услуг (на материалах Республики Таджикистан). Специальность 08.00.05 -

Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями и комплексами - сфера услуг). Автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Душанбе 2022. С.21.

9. Ўзбекистонда ижтимоий ривожланиш ва турмуш даражаси. Статистик тўплам. Тошкент, 2023. Б.23.

10. Ўзбекистонда ижтимоий ривожланиш ва турмуш даражаси. Статистик тўплам. Тошкент, 2023. Б.23.

11. <https://мулоҳаза.уз/хабар/сфера-услуг-в-приоритетах-посстановления> (мурожаат қилинган сана: 16.03.2021 йил).

12. Временные штатные нормативы медицинского персонала учреждений первичной медико-санитарной помощи сельских районов. Утвержденно Министр здравоохранения Республики Узбекистан. 24.07.2017 г. №06-3/448,0. 8-10 стр.

13. Орлов А. Медпрактикум. Свободная медицина свободной Франции. Деловой партнер.uz // №15(991) 11-17 апрель 2013 г., -21 с.

14. Ўзбекистонда ижтимоий ривожланиш ва турмуш даражаси. Статистик тўплам. Т.: 2020 й. – Б. 36.

15. https://www.eurekalert.org/pub_releases/2019-03/ifpr-2gf032219.php (мурожаат қилинган сана: 20.11. 2020 йил)

16. 2020 йил 16 июндаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев раислигида “Хизмат кўрсатиш ва ички туризмни ривожлантириш масалалари” бўйича видео селектор йиғилиши маърузаси. Қаранг: <https://xs.uz/uzkr/post/har-bir-ishimizni-ehtiyotkorlik-bilan-oqibatini-pukhta-ojlab-nafaqat-ozimiz-balki-oilamiz-va-farzandlarimiz-oldidagi-masuliyatni-chuqur-his-etib-bazharishimiz-kerak-shavkat-mirziyoev>

17. Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланди.

18. Ўзбекистонда меҳнат ва бандлик. Статистик тўплам. Т.: -2023 й. Б.40.

19. Попов В.В. Экономическое чудо переходного периода: как Узбекистану удалось то, что не удалось ни одной постсоветской экономике// Журнал Новой экономической ассоциации. 2014. №1. С.136-159.

20. Глазова Е., Степанова М. Цены: Рыночный механизм и государственное регулирование. Мировая экономика и международные отношения. 2011., №10. С.40-50.